

cultuur

te Zandwijk. Het is in Rotterdam.

me Van Waveren en. Daar staan ze: zaad, plus de aans van kansloze gekreestalmeeester. In de tot de nok toe is gonisten, die voor door catharsis.

eenkomstig grillig et lot te ontlopen, gasfornuis van dit ig van tekst, maf

hoorbaar in de kalme grandeur waarmee Sanne den Hartogh (Guido, een prachtrol) aan het slot zijn rust opeist: 'Er is een vreemde emotieloosheid in mij. Ik ben een nieuwsbericht. Nu kan ik opnieuw beginnen.'

LOEK ZONNEVELD

Van Waveren, *nog tot eind november op tournee, rotheater.nl*

Bolletjes en blokjes

KUNST
Levi van Veluw

In Museum Arnhem is een kleine opstelling te zien van het werk van Levi van Veluw (1985). U ziet een paar van de foto's die hem zijn eerste bekendheid bezorgden, grappige en spookachtige beelden van zijn eigen hoofd, geheel volgetekend met ballpoint, bedekt met haar of met een compleet Märklin-treinlandschapje. Er is ook een slaapkamer op ware grootte, een donkerbruine ruimte waarvan elk onderdeel is bekleed met houten bolletjes en blokjes. Een video toont hoe daarin een menselijke figuur, van top tot teen bekleed met bolletjes en blokjes, zachtjes ademend wacht. De ruimte, zo schrijft Van Veluw zelf, is zijn jongenskamer in zijn ouderlijk huis; de mathematische ordening met bolletjes en blokjes 'symboliseerden mijn drang naar ordening en de angst om de controle te verliezen'.

Deze drang vroeg om iets veel groters, en dat heeft Van Veluw nu geschapen in Marres, Maastricht. Het complete pand is verbouwd tot één installatie, *The Relativity of Matter*, een duister universum. Het is Van Veluw gelukt om dat tot in het laatste detail vorm te geven. Wie er binnengaat verdwijnt. Elke referentie met een 'museum' is verdwenen, alle stopcontacten, ramen, plafonds et cetera zijn onzichtbaar gemaakt, er zijn geen storende bordjes met EXIT, er is niets te horen behalve een zachte mechanische dreun, er is alleen dat universum van Van Veluw, een werk dat zijn voltooiing vindt in de aanwezigheid van de bezoeker.

Je moet ervoor naar Maastricht, je moet er van tevoren kaartjes voor bestellen, er kunnen maar twee personen per kwartier naar binnen, en dus zou het handig zijn als ik wat meer vertelde over wat er te zien is, maar ik aarzel met grote aarzeling, omdat juist de onderdompeling-overrompeling door het schouwspel in de duisternis van grote klasse is, en van grote kracht. Er zijn geen titels, er is geen opgelegd verhaal; er is een opeenvolging van donkere ruimtes, de één nog indrukwekkender vormgegeven dan de andere, en een poging tot verklaring zou het effect, denk ik, verminderen. Van Veluw zelf schrijft dat de installatie gaat over natuurwetten, over de constructie van een alternatieve, onderliggende werkelijkheid. Je zou kunnen zeggen

dat een deel van het werk iets te maken heeft met archivering, met het ondergrondse, met donkere materie, vooruit: steenkool. Je zou kunnen denken dat het andere deel meer de abstractie zoekt, de betovering van geometrie, vooruit: van sciencefiction. Hopelijk zegt dat heel weinig.

Wat er wel van te zeggen is, is dat dit een zeer imposant kunstenaarschap verraad, dat *The Relativity of Matter* behoort tot het allerbeste wat er dit jaar in Nederland te zien is, en dat ik gaf stond van de pure daadkracht. Van Veluw denkt nu, naar eigen zeggen, over een nog grotere uitvoering, mogelijk met dansers of acteurs. Ik zeg: geef hem het Nederlands Paviljoen op de volgende Biënnale van Venetië, alleen al om dat broddelwerk van dit jaar te doen vergeten, en geef hem daarna carte blanche in De Nederlandse Opera.

KOEN KLEIJN

Levi van Veluw, *The Relativity of Matter*. Marres, Maastricht. Verlengd tot 17 januari. Kaarten alleen online te reserveren. marres.org

Beeld uit de tentoonstelling *The Relativity of Matter* van Levi van Veluw

Cadans van haat

FILM
Son of Saul

Daarom veroorzaakt he

De van moe met

holocografie verdr niet kom seun fictie weli moe Son sch de kon de ma

er tro x de va or he lä Se m S el p te is li c v g i r s v

SONY PICTURES CLASSICS

Het toneelstuk *Van Waveren van Rik van den Bos en Don Duyns*, regie Alize Zandwijk

LEO VAN VELUW / RO THEATER

gevoerde familie- bekenenissen. er in zijn ruimte rder voor Zand- en uit *Leonce en* nenpoten in een klauwen. Of de *uiloft*, die ieder- duceert tot een Teussink maakt eluidsdecor met oonheid willen

toneelvertelling tterdamse jaren , als alle grote arend hetzelfde ng, die koppig k blijft bonken. ogen. Maar op e inzicht. Zoals

De Groene Amsterdammer

About: independent **Dutch** weekly **newsmagazine** published in **Amsterdam** and distributed throughout the **Netherlands**. It is conventionally considered to be one of the four most influential written media in its sector

weekly circulation 19.446

Balls and blocks

At Museum Arnhem, there is a small presentation of the work of Levi van Veluw (1985). On view are a couple of photographs that earned him his first fame, funny and ghostly images of his own head, completely covered in ballpoint pen, covered with hair or sporting an entire miniature Märklin train landscape. There is also a full size bedroom, a dark brown space, every part of which is covered with wooden balls and blocks. A video shows how a human figure, covered from head to toe with balls and blocks, sits waiting in the space, breathing gently. The space, writes of Veluw, is his boy's room at his parents' house; the mathematical order with balls and blocks symbolized my desire for order and the fear of losing control.'

This desire demanded something much greater, and that is what van Veluw has now created in Marres, Maastricht. The entire building has been converted into one installation, *The Relativity of Matter*, a dark universe. Van Veluw has succeeded in constructing it down to the last detail. Whoever enters it, disappears. Any reference to a 'museum' has disappeared, all the outlets, windows, ceilings, etc. have been made invisible, there are no disturbing EXIT signs, there is nothing to hear aside from a gentle mechanical drone; all there is, is this universe of van Veluw, a work that finds its completion in the presence of the visitor.

You have to go to Maastricht to see it, you have to purchase tickets in advance, only two persons are admitted every fifteen minutes, and so it would be handy if I said a little more about what there is to see, but I hesitate with great hesitation, precisely because the immersion-surprise of the spectacle in the darkness is of great class and very powerful. There are no titles, no imposed narrative; there is a succession of dark spaces, the one more impressively designed than the other, and an attempt to explain the effect would, I think, lessen the experience. Van Veluw himself writes that the installation is about laws of nature, about the construction of an alternative, underlying reality. You could say that some of the work has something to do with archiving, with that which is underground, with dark matter, indeed: with coal. You might think that the other part has more to do with abstraction, the magic of geometry, indeed: with science fiction. Hopefully, that is saying very little.

What there is to say, is that this reveals a very impressive level of artistry, that *The Relativity of Matter* is among the best there is to see this year in the Netherlands, and that I was stunned by its sheer vigour. Van Veluw is now considering, so he says, an even larger version, possibly with dancers or actors. I say, give him the

Dutch Pavilion at the next Venice Biennale, if only to make us forget all that shoddy work of this year, and then give him carte blanche at the Dutch Opera.

Koen Kleijn

Levi van Veluw, *The Relativity of Matter*, Marres, Maastricht. Extended until January 17. Tickets to be booked online marres.org.